

pokončalo in vse druge sadike, pa tudi zelišča, ki se zastran lepšega zasajajo, uničilo, ako bi se ne skrbelo bolj za to, da se ohranijo koristni tički, ki nam v logih in vrtilih gosence trebijo.

## Podučne stvari.

### Kako na Angležkem pijance pijanosti odvajajo.

Na Angležkem imajo neko dišečo vodo, po kateri je že mnogo pijancev popustilo pijančevanje. Ta voda je po Jon Vine Hall-u, poveljniku parobroda „Gread Eastern“, prišla na glas. Ta mož je bil pijančevanju tako podvržen, da mu ni bilo mogoče, tej razvadi slovó dati, čeravno si je na vso moč v to prizadeval. Naposled se obrne do nekega slovečega zdravnika za svet. Zdravnik mu dá predpis, po katerem se je celih sedem mesecev zvesto držal. In zdaj so ga vse poprejšnje želje po pijančevanju popustile, akoravno je bil popred že leta in leta suženj te sramotne strasti. Ta recept, ktereja je pozneje razglasiti dal, in po katerem se je mnogo drugim pijancem pomagalo, se tako-le glasi: Žveplenega železa (Eisensulfat) naj se vzame 5 granov, magnezije 10 granov, dišeče vode iz poprove mete 10 kvinteljcev, cveta muškatovega oreha (Muskatnussgeist) 1 kvintelj. Te vode se vzame dvakrat na dan.

Kako prav za prav dela na pijanca, da ga odvadi pijančevanja, ne moremo dokazati; skušnja je pa vsaki pot vredna.

## Starinske stvari.

### 0 besedi „Sualiternicum“,

po Plinijevi „Histor. natur. XXXVII. c. 2. jantar (electrum).“

Spisal Davorin Terstenjak.

Že starodavni narodi so jantar (smolski kamen, Bernstein) zelo čislali, posebno pa so ga Rimljani visoko cenili. Grki so ga dobivali po Phoiničanih, in so iz njega delali ovratnice in obročke. Ako se smé Hyginu verjeti, se že v Hesiodovih spisih jantar omenja, kateri je v 9. stoletji pred Kristusom živel. Po basnih paganskega bogočastja je bil jantar nastal iz solz Helia, sester Phaetonovih, ktere so objokovale svojega nesrečnega brata, pa od bogov so bile spremenjene v drevesa, in tok njihovih solz se je utrdil v jantar.

Tudi Homerjeve pesmi omenjajo zlate z jantantom prepletene verižice. Po Herodotu se je dobival jantar iz najskrajnih zapadnih dežel (Herodot 3, 115.), kjer se Eridanos steka v severno morje. 320. leta pred Kristusom so poslali grški naseljenci (kolonisti) v Masilii svojega učenega rojaka Phytea v posebni ladiji na pruski bok, kakor Strabon (IV. 5) in Plini trdita, kateri je pri Guttonih jantar našel. Gotovo je, da so Phoiničani in Grki z jantantom tržili že od 490. do 449. leta pred Kristusom, in da je ta trgovina še tudi pod vladarstvom Rimljanov noter do 4. stoletja trajala. Herodotova reka Eridanos je današnja Duna (Rudon), kar so kritični starinoslovci do dobrega dokazali. Od ondodnih krajin pa so držale tri trgovaške ceste do Grkov, in sicer ena kraj Dnjepra do grških naselbin pri črnem morji v mesto Olbia, druga pa skozi ravnine današnjega Poljskega čez Karpate skozi vaško dolino, Panonijo do jadranskega morja; tretja pa skozi Germanijo, Galio do Masilie.

Ob početku jantara so pri nekdanjih narodih vladale različne misli. Po Aristotelovem sporočilu so jantar imeli za semen slonovo, po Demostenovem

za strjeno lisovo ali bistrovidovo scavnico, po Cardanovem za peno morskih psov, Buffonu je mineralski strd itd. Kakor pa so mnenja o početku jantarovem bila različna, tako tudi poznavanja.

Nekdanji Aestianci (Aestni, Aestii, Aestyi) po Strabonu (I. c. 63.) *Ἀστίωνες* Pythejevi, so jantar imenovali: glesum, kakor Tacit (*Germ. XLV.*) trdi. Zeus ima Aestiance za latvijsk (leticus) rod, kateri je soroden s slovanskim. Ker še v srbščini nahajamo glasati, perlucere, tedaj gles pomenja „perlucidus“, po takem to, kar staronemško: *börren* = goreti, svetiti, in Bernstein toraj v pomenu = glesum. Staro ime latvijskega roda so pozneje prijeli finski (čudski) Esti. Poznavanje glesum za jantar so od latvijskih Etov sprejeli tudi Germani, kakor Solin (c. XXXIII.) piše.

Pri Latinih se jantar tudi veli: *succinum*, in Plini misli, da zarad tega, ker je iz soka (*succus*) dreves nastal, ali, ker so ga medoparzijski Skiti imenovali: *sacrium*, in pri Litevcih *sakas*, sakkar pomenja smolo; tedaj je verjetno, da *succinum* in *sacrium* je popačeno iz litevskega *serkas*, saj je jantar fosilsk po svojih lastnostih vegetabilskim smolam (*Harzen*) blizo stoječa tvarina.

Litevci ga še imenujejo: *gentaras*, *gintaras*, *jentaras*; Leti, pri katerih *g* prelazuje v *z*, ga zovejo *zinters*, Rusi in Čehi jantar, Magjari *gyanta*, od tod je nvn. *kentner*, in v latinščini srednjega veka: *gentarum*.\*)

Slovenci poznajo: žunta, smola v silji. Kakor imeni glesum in *sacrium* pričate, so tedaj jantar ribili v deželi Litevcov, Prusov in Letov, ali tudi Slovani so ga zajemali, ktere so storoklasični pisatelji poznali pod imenom *Vendi*, *Venedi* in ki so stanovali kraj baltskega morja (primeri Timajevo: „*insulam Baltiam*“, kjer se je tudi jantar dobival).

(Konec prihodnjič.)

## Šolske stvari.

### Glasi izvedencev o ljudskih šolah.

Slavni kanonik gosp. Juri Grabrijan je o presesu, kako naj se uči v ljudskih šolah, ktereja smo v poslednjih „Novicah“ naznanili, med družimi na dalje rekel še te-le zlatavredne besede:

Avstrija naj vsikdar pomni, da je država raznoterih narodov, ki so si ji vseskozi zvesti stebri. Pamet tedaj zahteva, da se okrepča vsak narod, in ne slabi potem, da se mu jemlje, kar mu je Bog dal. Ponemčevanje v šoli, uradih in na pol že tudi v cerkvi je kriva pot, ki so jo nastopili nekdanj. In kaj je sad takega krivičnega postopanja? Razpor in nesloga med narodi, kateri bi imeli ko bratje v lepem edinstvu živeti. Je li to kak dobiček narodu, da, ker se ne more in noče nemški naučiti, se zavoljo tega nič ne nauči? Je li to slavno za državo, ako dela mutece iz naroda zato, ker mu skozi toliko let ni bilo dopuščeno, da bi bil njegov jezik obveljal v javnem življenji? Je li to hvale vredno, da se národna čut tako zatira, da Slovenec, ako ne govori nemški, ne velja za človeka z istimi pravicami in zmožnostmi kakor drugi?

Nemškutarji trobijo ali iz neumnosti ali iz hudo-bije, da kmetje in občine same zahtevajo nemško. To je deloma laž, deloma žalostna resnica. Laž je, ker nekteri bedasti kmetje, ki znajo revnih par nemških besed, s širocimi ustmi čenčajo, da vsa njih soseska to hoče! Resnica pa je to, da tudi pametni kmetje

\*) Obče imé za jantar je Keltom in Germanom: *ambra*, *amber*, *ambyr*, gotovo iztočna beseda. Pis.

da gospodje, kateri plačo določujejo, tudi to stvar na tanko preiščejo, in pomagajo postavi na noge. Nadjati se je, da so gg. dekani tudi učiteljske plače kaj omenili v svoji prošnji; če bi bili pa pozabili, smemo upati, da sl. konzistori in deželni zbor tako važne reči ne bota prezrla.

Da se dajo ljudske šole prenarediti in zelo zboljšati, o tem ni dvombe; da pa to ni tako hipoma storjeno kakor rečeno, mi pa tudi noben skušenec odbijal ne bo. Dobra šola potrebuje dobro izurjenih učiteljev, kateri so vsi udani svojemu poklicu, a ne taki, ki so le po imenu, ne pa v resnici učitelji. Toda pri taki „kumerni“ plači, kakor jo večidel imajo ljudski učitelji, kdo more zahtevati samo izglednih učiteljev? — Dobra šola potrebuje tudi dobrih knjig. Da take kmalu dobimo, ne bojimo se, ako le obvelja potrebna reforma.

Zato gospodje, kateri imate kjer koli govoriti o šolskih zadevah, nujte se, da bodo naše ljudske šole na vse strani res dobre, praktične šole, ne pa „mehanične orglice“, po katerih se dragi čas trati! Domovina Vam bode hvaležna.

## Starinske stvari.

### 0 besedi „Sualiternicum“,

po Plinijevi „*Histor. natur. XXXVII. c. 2. jantar (electrum)*“.

Spisal Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Timaios piše, da pred Skythio je zemlja Banoma ali Banomana, v kateri je tudi jantar domá. Banoma ali Banomana, pogrčena oblika, pa ni nič drugega, kakor Wanamaa, to je, zemlja Wanov, Venov, kakor so se Slovani pri starih Škandinavcih in Finih veleli, (Obširniše glej pri Šafařiku „Starožitn. I. 8.“)

Philemon pri Pliniji pravi: „fossile esse et in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris, quod vocaretur electrum, in alio loco fulvum, quod appellaretur sualiternicum.“ Večkrat sem že omenil, da so stari Grki vse v severu stanujoče narode imenovali ali Hyperboreje ali Skythe; saj celó Germane nekteri imenujejo Skythe. Ker pa Skythi nikdar niso stanovali kraj bokov baltskega morja, kjer edino se je jantar našel, tedaj tudi imé sualiternicum ne more biti skythsko, temoč slovansko, in to tudi je po koreniki in obliki. Svar, sval, litv. svalti, pomenja: svetiti, lucere, splendere; bog svitlobe nebeške se je pri polabskih Slovanih vélel: Svaroh, Svarožič, toraj je korenika svar, sval slovanska; pa tudi priteklini, primeri: viternik iz korenike vi, winden, in sufiksov: ter+nik. Viternik pomenja pri Ribničanih nož, s katerim vitre (Windenspleussen) delajo. Svaliternik toraj pomenja to, kar gles, lapis per-lucidus = Börnstein.

Mannert (*Germanie str. 526.—528.*) ima toraj celó prav, ako trdi, da je pleme Venedov (Slovanov) v prestarih časih od izhodnjega do jadranskega morja prebivalo, in dragoceni jantar od baltških Vendov do svojih jadranskih rojakov Venetov in Karnov prinašalo. Ne-posrednje obćenje je le takrat jenjalo, ko so se v 4. stoletji med nje drugi narodi vrinili, tako Kelti na Dunaji, Karpatih in Dnjestri, in Germani na Visli. Zato še je Skylax (390.—360. pred Krist.), in po njem drugi trdil, da je jantar pri jadranskih Venetih domá.

Mi toraj imamo prestaro besedo za jantar: svaliternik, in smemo jo sopet v slovenske besednike vpeljati.

Svaliternik so še dobivali, kakor Plini piše: („inde (a promontorio Cimbrorum) insulae Romaorum armis cognitae; earum nobilissimae *Burcana Fabaria nostris dicta a frugis similitudine sponte provenientis, item Glaesaria a sucino scilitiae appellata a Barbaris Austeravia praeterque Actania*“) iz *Austeravie in Aktanie*.

Oboje ime pomenja to, kar Glaesaria, dežela svitlega jantara, svaliternika, ker v litevščini nahajamo austi, lucere, splendere, ime Aktania pa se razložiti dá iz sansk. açu, fulmen, splendor, zato tudi nemško poznamovanje za svaliternik: Agtstein. Svaliternikova domovina so toraj zmirom prusko-litevsko-slovanske dežele.

Že učeni jezikoslovec Diefenbach je pisal: „*In sualiternicum steckt vielleicht die Urform von ἤλεκτρον etwa svalitar u. dgl. aus sansk. Wurzel svar, oder auch zusammengezogen wie sansk. svarna, aurum*“, in prav je imel:\*) al v tem se je zmotil, da je sualiternicum skythska „Urform“, ker Skythi niso nikdar stanovali kraj baltškega morja in pri njih se je vélel jantar: sacrium, kar pa sopet na litevsko sakas, sakar opominja.

## Ozir po svetu.

### Nemška zveza — nemški bund.

Ker ravno zdaj nemški bund zvonec nosi v nemških homatijah, ne bode mnogim bravcem odveč, da jim nekoliko bolj na drobno povemo, kaj da je.

Nemške dežele so bile od nekdanj tako slabotne, da so potrebovale nekake zveze med seboj. V tem, ko ruska, angleška, francozka vlada in še druge stojé samosvojne, potrebujejo nemške vlade velike, srednje in male nekega združenja, da so se mogle vzdržati. Od l. 843. do 1806. — tedaj skozi 963 let — je trajala stara nemška država (deutsches Reich), ki je konec vzela v rajnski zvezi (rheinischer Bund), ktero so 12. julija leta 1806. v Parizu sklenili mnogi nemški vladarji, ko so slovo dali nemški državi. Ta odpoved je primorala avstrijskega cesarja Franca II., da je 6. avgusta 1806. leta nemško krono popustil.

Ta rajnska zveza ni trpela dolgo; nastopile so mnoge homatije in zmešnjave po Napoleonu I., cesarju francozskem, prepiri in vojske brez konca in kraja, dokler se ni po shodu vladarskem (kongresu) leta 1814. in 1815. osnovala nova zveza nemških vladarjev, v ktero je tudi vlada avstrijska z nekolikimi deželami stopila.

Dunajski kongres ali shod evropskih nemških vladarjev na Dunaji je po pismu od 8. junija 1815. leta zvezo osnoval, imenovano „nemški bund.“

Sestavljena je bila iz prva ta zveza iz 34 samostojnih držav in pa 4 svobodnih mest z okolico njihovo. Leta 1817. so vzeli v to zvezo še Hessen-Homburg; ker pa je 1825. leta pomrla vojvodska hiša Saksonsko-Gotajska, je bilo zopet 34 samostojnih držav, dokler niste 1864. leta pruska in avstrijska vlada dansko vlado izpahnile iz zveze in ji vzele Holstein in Lauenburg.

Ker je nemški bund na federacijsni podlagi osnovan, imajo vse v tej zvezi prizadete vlade enake pravice.

Po imenu so v tej nemški zavezi iz prva bile te-le države in mesta: 1) Avstrija, 2) Prusija, 3) Bavarija (Parska), 4) Saksonija, 5) Hanover, 6) Würtemberg, 7) Baden, 8) Kurhessen, 9) Hessen-Darmstadt, 10) Danska z Holsteinom in Lauenburgom, 11) Nizozemlja z

\*) Drugi jezikoslovci electrum izpeljujejo iz arabskega elek. Pis.